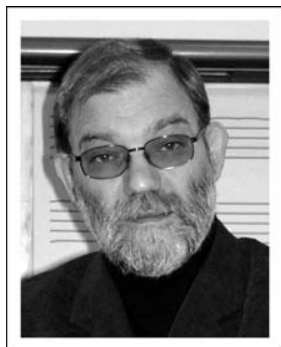

EFFECTUL MOZART AZI

Prof. univ. dr. PAVEL PUȘCAȘ
Academia de Muzică „Gheorghe Dima” Cluj-Napoca

Pavel PUȘCAȘ, Muzicolog, profesor universitar, șef al Catedrei de Muzicologie, Facultatea Teoretică. Doctor în muzicologie, specializarea Stilistică muzicală. Predă la nivelul studiilor de licență: *Muzicologie, Estetică muzicală, Biblioteconomie și baze de date muzicologice*, la nivel Master: *Sinteze muzicologice, Arhetipuri discursive muzicale*, la nivel doctoral: *Metodologii de cercetare, Cercetări muzicologice contemporane*. A publicat *Cristalizarea stilistică în arta muzicală și Inferențe matematice în estetica muzicală*. Zeci de studii și lucrări publicate în română, engleză, franceză, în țară și străinătate.

1. Ce este efectul Mozart?

Efectul Mozart este (din păcate) un termen general, aproape generativ, ce semnifică efectele rezultante, sau mai bine spus, puterile transformaționale ale muzicii cu referință la starea de sănătate, a aspectelor educative și chiar a concepției despre lume a individului. Deși a pornit de la o denominare precisă a consecințelor benefice ale muzicii lui Mozart, astăzi această sintagmă reprezintă și caracterizează global efectele practice ale artei muzicale, dar și în ceea ce privește reducerea stresului, depresiei sau anxietății; inducerea relaxării sau chiar a somnului benefic, ori activarea și mobilizarea funcțiilor organismului uman și îmbunătățirea performanțelor de memorie sau atenție.

În același timp există în ultimele decenii și utilizări experimentale (mai mult sau mai puțin controlate din punctul de vedere al metodologiei științifice) care folosind terapii sonore sau definit muzicale au ca scopuri tratarea anumitor disfuncții de tipul deficitului de atenție, deficitului de capacitate de ascultare și concentrare, dislexie, autism, epilepsie și multe alte disfuncții mentale sau fizice.

Din ceea ce se grupează sub acoperirea acestei sintagme (mult) prea largi observăm că în fapt efectul Mozart tinde să acopere aproape toate zonele care în mod tradițional (demonstrat științific ori ținând doar de anumite dominante culturale) au referință la efectul implicit benefic al ascultării și practicării muzicii asupra individului sau al grupurilor de oameni.

2. Aspecte ale tradiției

Caracterul terapeutic al artei muzicale este un lucru cunoscut și acreditat de peste trei milenii în marile civilizații antice, fie ele extrem orientale, mediteraneene ori scandinave sau celtice. Vechii chinezi asociau întotdeauna tratamentelor fiziologice ale medicinei tradiționale și anumite piese muzicale specifice compuse și/sau selectate tocmai datorită efectelor benefice cu care erau acreditate și conotate în mod tradițional. Marea tradiție mitologică chineză implica însă cunoașterea și practicarea muzicii la un nivel mult mai înalt de cunoaștere și ordonare a întregului univers, a ciclurilor vitale, a ordonării ciclului anotimpurilor, a calendarului etc. Împărații și marii demnitari erau datori nu doar să cunoască dar și să practice muzica în ritualuri complexe. Mai mult sau mai puțin vom regăsi aceste aspecte în diverse forme concret practicabile ori doar metaforice în toate mitologiile orientale și extrem orientale.

În marile civilizații mediteraneene: feniciană, cretană, etruscă, elină ori latină muzica a avut și ea o strânsă legătură cu religiile practicate implicând un caracter fundamental de cunoaștere a universului și pe de altă parte de acțiune concretă de a influența în mod benefic sănătatea omului dar și raționalitatea universului. Religia și thaumaturgia practică sunt inextricabil legate, fie că vorbim de principii creaționiste ori de ritualuri histrionice sau de tratamente mistic naturiste. Lucru valabil și astăzi când asistăm la o proliferare fără precedent a naturismelor simpliste bazate pe mitologii creaționiste ori scientologice⁴³.

În marea tradiție filosofică și științifică pe care o moștenim din antichitate pitagoreismul ocupă locul prioritar și preponderent. Pitagoreicii aveau o teorie coerentă și completă despre organizarea universului conform legilor acustic-muzicale ca și o practică de terapie individuală sau colectivă ce aplica direct aceste teorii. De altfel, interpretul muzicii a fost desemnat din cele mai vechi timpuri prin termenul de *thaumaturg*⁴⁴, iar în societatea greacă contemporană aceștia erau creditați cu deplină încredere asupra forței de a vindeca trupul (*soma*) și sufletul (*psyché*) de afecțiuni negative. Grecii au dezvoltat un adevărat ethos cu aspecte practice ce conotau elemente morfologice și sintactice ale artei muzicale: ritmul, metrul, melopeea, forma (pentru care nu avem astăzi o expresie echivalentă) și care le făceau apte a fi cântate în situații specifice cu rezultate (pentru ei) dincolo de orice îndoială. De altfel, rădăcinile teoriei genurilor muzicale și literare se întemeiază în aceeași profundă

---

⁴³ Aria este atât de vastă (și necontrolată) încât orice tipuri de mitologii dar și practici naturiste intră în ceea ce se numește curentul *New Age*. Oricum cu o slabă susținere științifică, adesea vagă sau chiar non-științifică ele aparțin mai curând credințelor, convingerilor decât adevărului. Surprinzător este succesul fenomenal de care se bucură, chiar în rândul oamenilor educați generând „profeți” și, obligatoriu, afacerile asociate.

⁴⁴ din verbul *thumasein* (= a vindeca) și substantivul *ourgeia* (= forță, stihie).

convingere despre rolul thaumaturgic al artei muzicale ce prezenta tipologii de tipul: genul *praktikos*, *entousiastikos* sau *ethikos*.

Evul mediu creștin nu a înlăturat cu totul aceste concepții și practici pe care le-a asimilat pe cât posibil într-o viziune acceptabilă cu dogma creștină. Constatăm însă o aplicare mai curând circumspectă și sobră ce utiliza sintetic binomul *muzică-poezie* în forme incantatorii ce intrau în egală măsură în ritualurile liturgice obligatorii, dar aplicate și în cazul unor proceduri de expiere sau exorcizare. Supraviețuiesc însă, departe de controlul instituțional al Bisericii, ”încântecel” (*incantatio*) și „descântecel” (*discantatio*). Renașterea rațională și apoi barocul pasionat au operat o mutație a acestor vechi tradiții în domeniul „teoriei afectelor” ce desemna cu specificități marcante orice expresie muzicală configurată ca atare și o asocia unui anume tip de afect exterior (sentiment exprimabil) sau interior (stare psihică indusă de realități sensibil expresive). Secolele XVIII și XIX au deplasat aceste aspecte mai curând către o estetică arbitrar raționalizată (*clasicismul*), ori personalist idealistă (*romantismul*) a artei muzicale din ce în ce mai bine configurată și care asocia și ea expresivității anumite rezultate determinabile prin conținutul, forma și expresia tipologiei muzicale.

Abia secolul XX a definit ceea ce ar trebui să fie o „terapie muzicală” edificată pe baze științifice controlabile prin experiment și aplicate în cadre stabile care puteau conduce către inferențe veridice. Constatăm din când în când expansiunea interesului pentru terapia muzicală și apoi căderea din nou pentru un timp într-o relativă uitare. Evident există în domeniul terapiei muzicale multe variabile independente ce țin de condițiile locale, de anumite mode declanșate pentru scurt timp, de apariția unor personalități carismatice ori științific convingătoare dar și de manipulări prin intermediul *mass-mediei* sau a *show-bussines*-ului.

Există și profeți fundamentaliști ai efectului Mozart pentru care muzica lui Mozart nu numai că este benefică, dar vindecă orice de la dureri de cap, de dinți, artrite și afecțiuni reumatismale, dependența de droguri ori alcool ca și creșterea performanțelor fizice, chiar sexuale, așa cum este Don Campbell. El susține ferm că muzica este un panaceu universal pentru aproape orice tip de afecțiune fiziologică. Evident, o critică elementară a bunului simț demolează imediat astfel de aserțiuni, dar pe de altă parte ele nu încetează să circule și să aibă fanaticii și grupurile de practicanți după criteriile aleatorii, contradictorii sau chiar aberante.

În ceea ce ne privește socotim caracterul thaumaturgic al artei muzicale unul dintre cele mai eficiente și benefice descoperite vreodată în practica simbolică și expresivă umană; și în egală măsură terapia muzicală este o zonă a cunoașterii științifice (parțial) certe și benefice.

În același timp însă observăm că, în afara unor cercetări remarcabile (din școala germană, rusă sau britanică sau americană în ultimul timp) abordările sunt în general sporadice, superficiale și entuziasmul inițial este lipsit de continuitate, de probitate, acribie și seriozitate științifică.

3. Efectul Mozart astăzi

Este și cazul a ceea ce se numește în ultimele decade „efectul Mozart” abordat ici și colo (fiind mai ales o modă americană) și care există mai curând prin naivitatea bunei credințe ce perpetuează banalități cunoscute de mult, decât prin demonstrații rigurose științifice.

Istoria recentă a acestui fenomen începe în anii '50 în Franța când doctorul Alfred Tomatis a efectuat experimente de stimulare auditivă asupra unor grupuri de copii cu deficiențe de vorbire ori comunicare. Fenomenul a fost preluat, copiat și făcut carieră, iar până la sfârșitul secolului a proliferat în sute de centre peste tot în lume, utilizând preferențial muzica lui Mozart pentru optimizarea diverselor deficiențe, mai ales a copiilor. Nu există o bază coerentă de argumentare și demonstrare dar constatăm că în aceste tratamente experimentale este utilizată mai ales muzica lui Mozart și din creația acestuia mai ales muzica ce prezintă partide solistice cu registru înalt (vioara, flautul, oboiul) sau unele dintre simfoniile mozartiene. Vizavi de aceste aspecte factologice se poate argumenta că există enorm de multă muzică care din punctul de vedere al configurației și expresiei echivalează (în nici un caz nu egalează) muzica mozartiană iar alegerea frecvențelor înalte este și ea arbitrară și discutabilă. Nu dorim să dăm concluzii definitive asupra fenomenului dar constatăm că în general sunt utilizate acele muzici care constituie idiosincraziile cele mai banale ale unui public în cel mai bun caz amator de muzică și determinările sunt mai curând din zona cunoașterii exterioare, ce stabilesc un anumit repertoriu prin manipularea „succesului la public”, decât prin cunoașterea efectivă în profunzime a muzicii care este utilizată.

Există însă și anumite locuri în care se practică astfel de cercetări experimentale cu o disciplină mult mai riguroasă ca de exemplu cercetările lui John Irvine de la Universitatea din California asupra condiționărilor dintre muzica mozartiană și inteligența spațială. Experiențe organizate sistematic la Universitatea din California au încercat o abordare controlată, pe cât posibil științifică a premiselor neurofiziologice pe care eventual poate să se bazeze efectul Mozart. Animale de laborator au fost expuse timp de șase zile *in utero* și apoi șase zile după naștere dinverselor tipuri de stimulare auditivă în scopul controlului afirmativ sau negativ al presupusului efect de creștere a inteligenței spațiale (la aceste animale, cobai de laborator poate că ar trebui să spunem mai curând eficiența orientării spațiale). Grupul test supus

muzicii lui Mozart a realizat o mai rapidă parcurgere a labirintului standard și cu o rată a erorilor considerabil mai mică. Ulterioare disecții aplicate asupra zonelor neuro-anatomice interesate în orientare au relevat mici creșteri (nu într-un totu convingătoare) ca o dezvoltare mai intensă a ariilor spațiale aparținând de *hippocampus* și de creierul superior. Posibil însă ca orice tip de muzică, ori mai mult, de stimulare sonoră să servească dezvoltării acestor zone căci percepția sonorității este întotdeauna una a orientării în spațiu. Ea urmărește fundamental sursa sunetului și se orientează, reacționează după ea.

Cercetările efectuate începând din 1993 sub conducerea lui John Irvine cu colaborarea fizicianului Gordon Shaw (un fost violoncelist de concert) și Frances Rauscher expert în dezvoltarea cognitivă s-au aplicat mai ales asupra studenților. Aceștia au fost supuși la o tratare cu zece minute din *Sonata pentru două pianе în Re major* (KV 448), iar ulterior s-a putut pune în evidență o optimizare a percepției și operativității spațio-temporale măsurată pe scara IQ a testului Stanford-Binet. Se cuvine să observăm că aceste teste n-au fost confirmate de nici o altă sursă și că din păcate rezultatul nu este stabil în timp. El apare imediat după audiție iar ulterior testele dau rezultate aleatorii și neconcludente. Este posibil ca rezultatele să fie reale dar nedurabile și ca ele să conțină subiacent o bună doză de sugestie și (poate) autosugestie ce duce la o motivare și mobilizare mai intensă ceea ce ar explica rezultatele.

Recente studii din Anglia (Universitatea din Manchester) în legătură cu efectele muzicii mozartiene asupra pacienților epileptici. Măsurători asupra activității neuronale utilizând electroencefalograma (EEG) arată că ambele emisfere cerebrale sunt activate de către muzică (nu doar stânga cum se credea până acum).

Înregistrările activității neuronale au fost efectuate asupra unor pacienți supuși unor intervenții chirurgicale cu scopul tratării unor afecțiuni epileptice. În acest studiu pacienții au audiat fie o arie de Mozart ori un cântec popular sau o temă a serialului „Miami Vice”. Aceste muzici foarte diverse au într-adevăr efecte diferite asupra neuronilor din lobul temporal. Muzica lui Mozart și cântecul popular reduc activitatea neuronilor cu cca 48% în timp ce aceea aparținând lui „Miami Vice” reduc activitatea doar a 26% din neuroni. Pe când muzica Miami Vice crește activitatea neuronilor cu 74% Mozart și cântul popular realizează acest lucru doar în proporție de 20%. Deși aceste rezultate dovedesc că zona temporală este implicată direct în activitățile muzicale, nu reiese clar cum anume realizează ea aprecierea calitativă a mesajului muzical. Clar pare doar că muzica lui Mozart prilejuiește o audiție mult mai relaxată, mai calmă decât „furtuna” cauzată de „Miami Vice”. Se reduce excitația excesivă și în consecință se reduce stresul. Dar asta o știu deja toți muzicienii și pedagogii fără de EEG!

Constatăm însă de regulă o ruptură esențială în ceea ce ar trebui să fie o temă de cercetare prin excelență interdisciplinară. În general aceste cercetări se fac de către psihologi și psihiatri (probabil) de un înalt nivel dar cu o cultură muzicală cel mult amatoricească submedie. Invers, muzicienii, muzicologi sau compozitori, nu au în nici un caz competențe de psihologie cognitivă, psihologie comportamentală, psihologie perceptivă ori practică de tratament psihiatric, ceea ce îi exclude din postura de cercetători ai domeniului. Probabil că dacă există o preocupare serioasă de cercetare și studiu, ar trebui ca în ambele domenii – astăzi încă – relativ separate să existe preocuparea pentru formarea unor specialiști și a unor echipe de cercetare interdisciplinară pe termen lung.

4. Efecte ale efectului Mozart

Muzica lui Mozart este foarte probabil preferată de către majoritatea celor ce lucrează în acest domeniu prin gradul înalt de perfecțiune, subtilitatea și în același timp claritatea expresiei, incredibila eficiență a utilizării resurselor sonore, ca și (până la urmă) o anumită idiosincrazie mitologizantă a „legendei” mozartiene născută în zorii romantismului. Există o percepție generală, ce este simultan și adevărată și falsă conform căreia Mozart ar fi muzicianul suprem. Pentru că în el muzica și-a găsit forma cea mai înaltă, mai simplă, mai clară, mai directă, fără artificiu și știință, doar expresie pură. Depinde din ce perspectivă privim creația mozartiană și sub incidența căror criterii. Fiindcă în cazul Mozart vom găsi și acea supremă legeritate a ludicului muzical dar, în egală măsură și efortul concentrat, dureros al elaborării intelectuale în creații de o complexitate ce exclude superficialitatea creației instinctuale.

Constatăm însă că cercetările ce utilizează muzica mozartiană în scop stimulator (pentru deficiențe de atenție sau comunicare) ori dimpotrivă relaxant spre a reduce stresul, a elibera de depresii sau anxietate n-au trecut mai departe de nivelul stabilit în Franța de doctorul Tomatis. Peste tot aceleași muzici cu frecvențe înalte, rapide, presupuse a fi excitante și respectiv fragmente sau piese lente de un registru mediu sau grav pentru zona relaxantă. Am spune că aici nici măcar n-am depășit anul 1618 (Descartes – *Compendium Musicae*) sau poate 1636 (Descartes – *Sur les passions de l'âme*). Găsim și pe piață astfel de albume promovate cu insistență în zeci de forme de către case de discuri în general obscure și cuprinzând întotdeauna interpretări în majoritatea cazurilor îndoielnice. Cum lucrează o muzică livrată în variante interpretative execrabile asupra unui intelect, ori a unui suflet? Prin

consecință aceasta este mai curând (și de multă vreme) o afacere prosperă a unei ignoranțe agresive asupra maselor needucate muzical.

Un alt punct important al teoriilor vehiculate despre „efectul Mozart” este faptul că muzica (și evident muzica lui Mozart) este benefică pentru creșterea atenției și capacității de concentrare. În acest sens, ea este adeseori asociată cu procese speciale de învățare care tind să optimizeze performanțele în acest domeniu. Probabil adevărat la un nivel general și intuitiv dar, atât în zona cunoașterii muzicale cât și a capacității creierului de a se concentra, de a focaliza atenția intervin multipli factori, – adevărate variabile independente – cum sunt aspecte legate de tempo, metru, tipologii melodice, tonalitate precum și factori fiziologici, psihologici sau chiar estetici ce nu sunt întotdeauna măsurabili și controlabili. Astfel că nu se pot generaliza consecințele acestor proceduri pentru un public ales aleatoriu. Caracteristicile psiho-fizice ori caracteriologice sau disponibilitățile fiind în general bine individualizate este greu de extras din acest context inferențe general valabile.

În același timp, experimente asupra unor grupuri care sunt supuse de timpuriu (antepreșcolar și preșcolar) unor experimente auditorii nu au rezultate convingătoare asupra ulterioarei dezvoltări. Deși în literatura pseudo-științifică și de popularizare se vehiculează până la saturație presupuse efecte benefice, acestea nu au totuși o bază științifică serioasă. Pentru că „abilitățile de învățare, realizarea profesională ulterioară, capacitatea de a întreține relații afective profunde și stabile ca și acelea de a avea abilități superioare de comunicare nu au o bază solidă în neuro-științele contemporane”.⁴⁵

Pe de altă parte însă este clar că încercarea de a „descifra”, de a ordona un flux sonor conform anumitor criterii de formă, regularitate, simetrie, transfer, transpoziție etc. este benefică. Ea dezvoltă atât facultatea de memorizare globală cât și memoria specifică și creează și optimizează o percepție spațio-temporală superioară. În lipsa însă a unor repere formale minimale este greu de decis care este efectul asupra unei grupe de subiecți și, dacă nu cumva acestea acționează doar asupra acelor care sunt „deja pregătiți” să le audă, sesizeze și ordoneze. Reiterăm aici problema dotărilor specifice și a talentului. Este pentru noi de neînțeles de ce încă se predau în învățământul gimnazial și liceal forme complexe ale genurilor literare și lipsesc cu desăvârșire măcar indicațiile sumare asupra formei muzicale îndeaproape înrudite, în care primele își au originea.

---

⁴⁵ John Bruer, http://lrs.ed.uiuc.edu/studentd/lerch/l/edpsy/mozart_effect.html.

5. Contextul auditiv

Suntem astăzi cufundați permanent într-un ocean sonor, în majoritatea cazurilor o cacofonie sonoră ce provine din sursele esențiale ale civilizației noastre: transport, comunicare, mass-media, discursuri simultane fără adresă, auditori pasivi ce nu ascultă realmente etc. Este clar că dacă am putea selecta (și elimina) măcar în parte contextul auditiv căruia îi suntem supuși în orice secundă aceasta ar trebui să aibă consecințe relativ benefice. În același timp beneficiul este din păcate direct condiționat de către genul de muzică ce este „consumată” și aici este foarte dificil de a muta interesul cuiva al cărui orizont este limitat doar la muzica rock, populară sau la manele înspre Mozart. Mai curând se pot utiliza procedee subiacente supunând acest public în mod fortuit și involuntar în cadre generale și și/sau obligatorii de trecere, gări, aeroporturi, magazine, școli, instituții etc. Apare aici încă și prezumția de abuz decizional și este greu de estimat dacă acest lucru nu va duce la „rezistență” față de muzica mozartiană și chiar la banalizarea acesteia prin desemnificare iterativă în această direcție.

6. Utilizare pragmatică în anumite scopuri de performanță

Unii oameni răspund pozitiv la stimularea prin muzică și aceasta îi ajută să se concentreze, să realizeze mai rapid, mai eficient sarcinile în general legate de studiu și/sau creativitate. Din păcate nici aici nu putem generaliza pentru că există (nu știm dacă avem la dispoziție statistici în acest sens) oameni care sunt deranjați de contextul sonor (fie el chiar mozartian) având o hipersensibilitate negativă la contextul sonor ce induce o dispersie a atenției și reducere a performanței. Probabil că aceia ce reacționează pozitiv învață prin experiențe repetate care anume muzici și cum anume îi ajută în a efectua o sarcină presantă și scadentă. Aceasta rămâne încă un câmp interesant de studiu în care putem crea anumite automatisme benefice dar în același timp selecția individuală a gustului format de o anumită cultură estetică rămâne considerabil arbitrară. Este greu de gândit că anumite „conserve prefabricate” – așa cum se practică astăzi – au efect benefic și mai curând putem prefigura anumite procese de învățare prin care indivizii să fie capabili prin autocunoaștere și conștientizare și, în consecință, să aprecieze ei înșiși cantitatea și calitatea muzicii ce poate să-i ajute și le stimulează creativitatea.

O altă direcție incitantă este aceea care afirmă că educația prin cultura vocală și învățarea unui instrument (pianul, de exemplu) sunt superioare instrucției asistate de computer

în ceea ce privește capacitățile de gândire abstractă. Avem experimente serioase care s-au aplicat asupra a trei grupe de preșcolari. Primul grup a beneficiat de lecții private de pian (*keyboard*) și lecții de cânt. Cel de-al doilea grup a primit lecții private (individuale) de utilizare a computerului și, în sfârșit, al treilea a constituit grupul martor ce nu beneficia nici de una, nici de cealaltă. Grupul de copii prim, beneficiind de educație muzicală a manifestat în general un indice compus cu 34 de procente mai mare la testele standardizate ce măsoară abilitățile spațio-temporale. Aceste rezultate argumentează asupra faptului că muzica dezvoltă funcțiile de gândire ale creierului superior necesare unor activități abstracte cum sunt performanțele în matematică, știința fizicii sau jocuri de tactică de strategie abstractă ce necesită capacitate de predicție cum este șahul.⁴⁶ Pentru noi aceste rezultate nu sunt deloc surprinzătoare în sensul în care arta muzicii atunci când este deschisă spre înțelegerea profundă a fenomenului și nu este doar o simplă predare de abilități fiziologice sau de performanțe mecanice este efectiv consubstanțială cu gândirea matematică și cu capacitatea de predicție a unor fenomene ce au sintaxă clar definită. Un muzician superior este capabil nu numai să prevadă continuarea logică a unui discurs, dar chiar să și improvizeze direct discursuri definite de anumite caracteristici stilistice și conținând sintaxe complexe de elaborare.

Din păcate, învățământul muzical actual a pierdut în bună parte caracterul activ, improvizatoric și creativ care a fost timp de secole o specificitate absolută a artei muzicale. Cei mai mari compozitori și interpreți au fost fără excepție mari improvizatori și „constructori” în timp real a unor discursuri de o bogăție, nuanțare și imaginație greu de egalat în alte domenii ale creației umane. Pe de altă parte, știința muzicii trebuie cu necesitate să dezvolte abilități spațio-temporale de manipulare a obiectelor sonore în mod abstract. Pentru că reprezentările noastre grafice asupra discursului muzical nu corespund realității fizic-acustice în sensul în care ele sunt un limbaj convențional ce doar sugerează relațiile dintre sunete, funcțiile diverselor elemente și constructe morfologice, raporturile sintactice dintre partidele ce concură la elaborarea discursului muzical ca și a relațiilor spațio-temporale implicate de organizarea formei muzicale. Toate acestea fac dintr-un muzician un gânditor al abstractului ce se exprimă în domeniul inefabilului sonorității. „Firește că muzica este un limbaj al insesizabilului, al inefabilului, al misterului. Toate acestea însă sunt urmărite de către compozitor prin mijloace compoziționale concrete, precise, perfect definibile”.⁴⁷

---

⁴⁶ *Neurological Research*, februarie 1997.

⁴⁷ Pascal Bentiou, *Imagine și sens*, Editura Muzicală, București, 1982, p. 49.

7. Statutul social al artei muzicale

Recent (4 mai 2004), în Statele Unite ale Americii, Congresul a adoptat o rezoluție susținută de 32 de reprezentanți și care a fost votată cu majoritate absolută (402 la 0 – moment istoric!). Rezoluția susține beneficiile învățământului muzical și importanța educației bazată pe muzică. O educație fundamentată pe o instrucție riguroasă muzicală (susține documentul) este o componentă extrem de importantă. Ea ar trebui să fie prezentă în toate școlile publice din America și ar trebui să constituie, acolo unde este certificată, un avantaj al celui ce beneficiază de o astfel de educație.

Salutăm cu deosebită satisfacție inițiativa americană, dar ea nu trebuie supraestimată căci și acolo ea a rămas o rezoluție declarativă fără impact direct asupra politicilor de educație și nu are caracter obligatoriu. Ca peste tot, aceste inițiative sunt generoase, câteodată chiar sincere, dar ele se opresc la nivelul politic declarativ și sunt mai devreme sau mai târziu stopate prin eficiența birocrăției. Există și în Europa contemporană astfel de luări de poziție publice a forurilor culturale și politice dar peste tot în lume constatăm reducerea la care este supusă educația muzicală și degradarea continuă a condițiilor structurale și financiare de care beneficiază instituțiile profesioniste muzicale.

În ceea ce privește România constăm o adevărată „catastrofă” a învățământului muzical. La toate nivelurile. De la nivelul de bază al profesorului, din ce în ce mai dezinteresat și neprofesionist, la nivelul managementului specific și inclusiv al instituțiilor tutelare, minister sau guvern ce supun învățământul muzical unor presiuni de reducere a numărului de ore, a costurilor, a nivelului, ba chiar interzic literalmente activitatea benevolă neremunerată a profesorilor. Este o decădere drastică din situația anilor '70-'80 când elevii și studenții muzicieni din România erau în mod constant în clasificările internaționale pe locurile II sau III.

Oricât de discutabil, problematic și încă insuficient studiat ar fi efectul Mozart recomandăm un program intensiv și rapid ce ar cuprinde obligatoriu o cură mozartiană în scopul creșterii abilităților de comunicare, înțelegere și creativitate ca și scăderea aroganței, autosuficienței omnisciente pentru toți factorii de decizie din politică, pentru parlamentari și, în special, din domeniul învățământului românesc.

8. Interogații

În general, teoriile subiacente efectului Mozart aduc aserțiuni afirmative despre rolul muzicii în general benefic în diverse domenii precum am văzut: atenția, concentrarea, relaxarea, depășirea stresului, creșterea nivelului de inteligență spațială, creșterea abilității de ascultare și înțelegere a colocutorilor sau a unor texte și creșterea unor abilități de comunicare, chiar creștere a coeficientului de IQ.

Aceasta ridică anumite interogații importante. Pentru început, dacă muzica și în general muzica mozartiană optimizează coeficientul IQ vom putea deduce de aici în mod valid că muzicienii, ori poate doar interpreții mozartieni sunt mai inteligenți decât media? Cunoaștem interpreți pentru care... acest lucru nu e nepărat manifest și adevărat!

Într-o critică pertinentă (dar în egală măsură meschină) și John Linton se întreabă retoric: „dacă muzica lui Mozart este atât de benefică pentru sănătate de ce oare Mozart a fost așa de frecvent (cvasi-permanent) bolnav; iar dacă muzica lui Mozart dezvoltă inteligența și capacitățile de gândire abstractă de ce nu sunt mozartienii cei mai inteligenți muzicieni, ori cei mai creativi matematicieni.” Este evident o critică interogativă ușor abuzivă și distructivă căci ne putem întreba la fel de bine ce contribuție a avut pentru bolnăviciosul Mozart muzica sa în a-l remonta și a-i induce un tonus creativ inegalabil. Și la fel într-o logică inversă vom găsi foarte mulți dintre marii matematicieni și fizicieni în situația de a fi partizani pe viață ai muzicii mozartiene. De fiecare dată, afirmații pretins științifice sunt din păcate preluate și deformatate încă și mai mult de interese financiare, publicitare sau pur și simplu de veleități fără substanță.

Apoi dacă este adevărat că astfel de proceduri optimizează abilitățile de comunicare vor deveni muzicienii prin aceasta niște retori desăvârșiți? Vom recomanda alegerea politicianilor numai cu cultură muzicală? Cred că aceasta ar descalifica aproape în totalitate clasa politică nu numai de la noi.

Există o oarecare legătură între practicarea muzicii și învățarea limbilor străine care implică nu numai achiziții sintactice și de vocabular dar și abilități fonetologice importante. Muzicienii prin forța lucrurilor cunosc limbi străine, dar acesta nu este un fapt dictat mai curând de aspectul social al pieții muncii care pentru muzicieni este mult globalizată și internațională?

Despre abilitățile și percepția spațio-temporală este greu de decis ceva. În orice caz, ani de disciplină și muncă în direcția coordonării gestualității fiziologice cu rezultanta temporal-discursivă a sunetelor dau în mod sigur un anume mod de coordonare superioară. Un bun organist care își utilizează mâinile și picioarele coordonat simultan și independent în

același timp ar trebui să fie un foarte bun șofer și chiar un bun pilot militar de avioane de vânătoare. Să recomandăm orga pentru pregătirea piloților militari? Nu cunoaștem date sau situații statistice din acest domeniu. Dar Karajan era un foarte bun pilot de curse și de avioane.

În mod sigur practicarea artei muzicale are rezultate importante în configurația mentală și morală a subiectului – muzician. În general până la o anumită vârstă (până când nu se declanșează pragmatismul social și ipocrizia necesară aferentă) copiii muzicieni au simț al valorii extrem de bine dezvoltat. Ei vor judeca și vor clasifica imediat o interpretare superioară ca fiind de valoare chiar dacă este a altuia. Recunosc aproape fără excepție cu o naturală sinceritate performanțele superioare ale altora.

La fel în ceea ce privește etica muncii muzicianul ar trebui să fie un etalon al conștiinței. Din păcate (sau din fericire) în ceea ce privește învățarea și dobândirea măiestriei în practicile instrumentale nu am evoluat prea mult în ultimele două secole. De regulă dobândirea chiar și a mediocrității muzicale necesită eforturi îndelungi, coordonate, conștiente. Ca să nu mai vorbim de nivelurile superioare ce necesită o muncă aproape inumană și renunțare la aproape toate bucuriile superficiale, dar naturale și normale ale copilăriei și adolescenței.

9. În loc de concluzii

În mod sigur putem defini ceea ce sintagma „efectul Mozart” desemnează astăzi ca fiind o interferare fără precedent a unor cercetări și afirmații științifice (și adeseori pseudoștiințifice) cu interese mediatice și alte direct legate de aspecte mercantile, totul situat la un nivel intelectual de obicei mediocru și submediocru.

Nu există nici un fel de argumente spre a pune la îndoială rolul benefic al muzicii în dezvoltarea mentalului uman, în creșterea inteligenței, în nuanțarea și aprofundarea spirituală pe care în mod sigur o aduce practicarea pasivă sau activă a acestei arte multimilenare. Omul în întregul său ca produs cultural nici nu mai poate fi gândit în ultimele trei milenii în afara muzicii, dar arta sonoră este evident doar un factor important printre alți factori culturali. În egală măsură marile tradiții mistice, religioase artistice, științifice includ întotdeauna o componentă muzicală mai mult sau mai puțin importantă.

Pe de altă parte însă în a face afirmații necontrolate despre efectul muzicii în general și a celei mozartiene în special este evident o greșeală elementară. Iar de la afirmații de tipul „vacile sunt mai inteligente și dau mai mult lapte pe muzica lui Mozart” și până la inducerea

obligatorie a spiritualității și capacității intelective (prin dispozitive ce transformă automat fătul în stadiul intrauterin într-un viitor Einstein) este o distanță care, probabil, nu poate fi acoperită. Ca multe dintre artele majore ale umanității muzica își are și ea segmente incontroleabile ce țin de dispoziția momentană individuală, de capacitatea extrem de variată a percepției interpretării și valorizării expresiei muzicale, alături de un corpus impresionant de legende, anecdotici și mistici ieftine fără de substanță. Dar și mister și inefabil ireductibil.

Muzica lui Mozart este unul dintre cele mai complexe universuri artistice și spirituale create vreodată. Iar dacă muzica are în mod sigur efecte benefice oare aceasta se aplică și operelor tragice, patetice, dureroase, complexe și inefabile? Muzica lui Mozart comunică în egală măsură bucuria pură ca și infinita suferință. Ea insuflă spiritul vital ludic ca și o profundă melancolie, încrederea și disperarea și poate fi, atunci când suntem dispuși să o ascultăm și să o înțelegem cu adevărat de o imensă durere, pathos, poate chiar un motiv de sinucidere.

În finalul acestui demers, mai curând constatativ, asupra „efectului Mozart” constatăm că n-am aflat nimic din ceea ce nu știam dinainte, din marile tradiții esoterice, din milenara tradiție a științei muzicii și/sau din diverse cercetări ocazionale (și din păcate rare) care au fost validate. Constatăm că efectul Mozart este un fenomen care în mod sigur merită investigat. Rezultatele de până acum sunt dubitabile, neconcludente și în cel mai bun caz discutabile. Și poate că suntem în fața unui fenomen a cărui complexitate profund genuină defie abordările simpliste și neprofesionale.

Astfel încât probabil însuși Mozart ar fi conchis zâmbind ușor ironic „mult zgomot pentru nimic” și ar fi compus cu rapiditatea sa fenomenală un divertisment de tipul *Dorfwissenschaftlers* ca replică la celebrul *Dorfmusikanten*.